

Projekttitel	Dnr
Strategier för att stoppa de stigande sjukskrivningstalen i kontaktyrken – hur bör de utformas?	150474

Projektledare
Anna Nyberg

Innehåll:

- **Projektets syfte och bakgrund**

Sedan 2012 har det skett en kraftig ökning av långvarig sjukskrivning på grund av psykisk diagnos inom så kallade kontaktyrken (Försäkringskassan, 2014). Med kontaktyrken avses i föreliggande projekt främst yrken inom välfärdssektorn, där kontakt med barn, elever, sjuka, äldre eller individer i utsatt position i samhället ingår i de dagliga arbetsuppgifterna. Orsaken till denna starka ökning är inte klarlagd. Strategier för att stoppa utvecklingen är viktiga, men för att veta hur de bör utformas behöver vi mer kunskap.

Syftet med föreliggande projekt är att undersöka organisatoriska förhållanden, psykosocial arbetsmiljö och förhållanden i privatlivet bland kvinnliga och manliga anställda inom kontaktyrken och i vilken mån dessa specifika förhållanden kan förklara skillnader i sjuklighet och sjukfrånvaro mellan olika kontaktyrken och andra yrken.

Data baseras på den Svenska Longitudinella studien Om Sociala förhållanden, arbetsliv och Hälsa (SLOSH), en kohort som bygger på ett representativt urval av den svenska arbetande befolkningen.

- **Projektets genomförande**

Inom ramen för projektet har sex delstudier genomförts, varav tre är publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter och en är under granskning. För ytterligare två pågår fortfarande arbetet. Två masteruppsatser på Institutionen för folkhälsovetenskap på Stockholms universitet har också skrivits inom ramen för projektet med handledning av projektmedlemmar. Resultaten har spritts på vetenskapliga konferenser och workshops i Sverige och utomlands, genom ett anförande av projektledaren i Riksdagen, genom Stressforskningspodden, tidningsartiklar i dags-, kvälls-, och annan press riktad till särskilda målgrupper, föreläsningar till studenter på magister-, master-, och doktorandnivå på flera universitet i Stockholmsområdet mm. Resultaten kommer att fortsätta att spridas i dessa och andra kanaler.

- Uppnådda resultat

Nedan listas de sex studier som genomförts och genomförs inom ramen för projektet, där syfte och resultat beskrivs.

- Aronsson V, Toivanen S, Leineweber C, Nyberg A. Can a poor psychosocial work environment and insufficient organizational resources explain the higher risk of ill-health and sickness absence in human service occupations? Evidence from a Swedish national cohort. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2018. DOI: 10.1177/1403494818812638

Syftet med studien är att undersöka om psykosociala faktorer i arbetsmiljön kan förklara skillnader i symptom på utmattning, självrapporterad hälsa och självrapporterad sjukfrånvaro mellan anställda i kontaktyrken och anställda i andra yrken. Data kommer från den Svenska Longitudinella studien Om Sociala förhållanden, arbetsliv och Hälsa (SLOSH). Anställda i kontaktyrken bekräftas ha högre risk för burnout och sjukfrånvaro än anställda i andra yrken. De har även signifikant sämre psykosocial arbetsmiljö mätt med ett flertal etablerade modeller, såsom graden av ansträngningar, belöningar, socialt stöd, kontroll över arbetstider, känslomässiga krav, organisatorisk rättvisa och våld eller hot om våld. Av utfallsmåtten (burnout, självskattad hälsa och självskattad sjukfrånvaro) tycks särskilt skillnader i sjukfrånvaro kunna förklaras av sämre psykosocial arbetsmiljö i kontaktyrken. De faktorer som tycks ha störst betydelse för skillnaden i sjukfrånvaro mellan kontaktyrken och andra yrken är högre känslomässiga krav, sämre kontroll över arbetstider samt exponering för våld och hot om våld i kontaktyrken. Graden av ekonomiska resurser och personalresurser påverkar ytterligare i vilken mån arbetsmiljöfaktorer påverkar ohälsa och sjukfrånvaro hos anställda.

- Drake E, Toivanen S, Leineweber C, Nyberg A. (2019) Is combining formal and informal caregiving associated with additional odds of emotional exhaustion and sickness absence? A cross-sectional study based on a Swedish cohort. (*International Archives of Occupational and Environmental Health*, 2019 Jul 25. doi: 10.1007/s00420-019-01461-0).

I studien undersöks om det föreligger ökad risk för känslomässig utmattning och sjukfrånvaro vid kombinerat vårdgivande, dvs att vårda/utveckla andra (egentligen ”kontakt med vårdgivande personer alternativt barn och tonåringar vars pedagogiska utveckling eller omsorg du ansvarar för”) stor del av arbetstiden och samtidigt under stor del av dygnets timmar ta hand om barn eller vårda en anhörig. Studien bekräftar resultat från studie 1, dvs att kontaktarbete har samband med högre odds för sjukfrånvaro 31 dagar eller mer. Att ta hand om barn 11 timmar eller mer per vecka hade vidare i denna studie samband med högre odds för känslomässig utmattning men lägre odds för sjukfrånvaro 31 dagar eller mer det senaste året. Att ta hand om en anhörig hade samband med högre odds för såväl känslomässig utmattning som sjukfrånvaro. Tvärtemot vår hypotes visade det sig att det fanns en tendens till att de som arbetade professionellt med vårdgivande

och samtidigt vårdade anhörig i hemmet hade lägre odds för känslomässig utmattning och sjukfrånvaro än de som inte arbetade professionellt med vårdgivande och tog hand om en anhörig. Detta diskuteras kunna ha samband med att personer i kontaktyrken har utbildning och kunskap som kan underlätta vid omhändertagande av anhörig i hemmet.

- Nyberg A, Johansson G, Westerlund H, Rostila M, Toivanen S. Status incongruence in human service occupations and its implications for mild to severe depressive symptoms and register-based sickness absence (published online first 1st Oct, 2019, Scandinavian Journal of Work Environment and Health, doi: 10.5271/sjweh.3853)

I studien undersöks om anställda i kontaktyrken oftare än anställda i andra yrken har en statusinkongruens mellan registerbaserad utbildningsnivå och självskattad social status. I studien undersöks vidare om en sådan statusinkongruens (2014) kan predicera mild till svår depression samt registerbaserad sjukfrånvaro 31 dagar eller mer 2016 (vid kontroll av dessa utfall vid baseline). Resultaten visar ett samband bland både män och kvinnor mellan att vara anställd i ett kontaktyrke och att ha mer negativ statusinkongruens mellan utbildningsnivå och självskattad social status, även vid kontroll för inkomst. Det finns vidare ett samband mellan negativ statusinkongruens 2014 och högre odds för mild till svår depression och registerbaserad sjukfrånvaro 31 dagar eller mer 2016 hos både män och kvinnor. Detta innebär att män och kvinnor i kontaktyrken upplever att de har något lägre social status än män och kvinnor i andra yrken på svensk arbetsmarknad med motsvarande utbildningsnivå och att denna statusinkongruens (hög utbildning, lägre social status) kan vara en bidragande orsak till mer psykisk ohälsa och sjukfrånvaro bland kontaktyrken jämfört med andra yrken.

- Stengård J, Mellner C, Toivanen S, Nyberg A. Gender differences in teachers demands and resources in professional and personal life and associations with depressive symptoms: A longitudinal study based on a Swedish cohort (under review)

Lärare är en av de arbetsgrupper som rapporterar brister i den psykosociala arbetsmiljön. I föreliggande studie undersöker vi könsskillnader i rapporterade krav och resurser i arbetslivet liksom i privatlivet samt samband mellan dessa och depressiva symptom. Vi följer 1022 lärare (76% kvinnor) från SLOSH avseende rapporterade krav och resurser mellan 2008 och 2018 i Sverige. De faktorer som mäts är psykologiska och känslomässiga krav i arbetet (krav i arbetet), kontroll i arbetet samt kontroll över arbetstider (resurser i arbetet), hur mycket tid de lägger på obetalt arbete i hemmet, inklusive hushållsarbete samt vård av barn och anhöriga (krav i privatlivet) samt hur mycket tid de har för egna fritidsaktiviteter (resurser i privatlivet). Preliminära resultat visar att kvinnliga lärare rapporterar högre nivåer av depressiva symptom än manliga, högre psykologiska och känslomässiga krav och mer tid på obetalt arbete i hemmet. Manliga lärare rapporterade högre grad av kontroll över arbetstider och mer tid för egna

fritidsaktiviteter. Psykologiska och känslomässiga krav samt mindre tid för egna fritidsaktiviteter var de faktorer som hade statistiskt signifikant samband med mer depressiva symptom. Styrkan i sambanden skilde sig inte mellan kvinnor och män. Preliminär slutsats: Att kvinnliga lärare rapporterar högre grad av depressiva symptom än manliga skulle delvis kunna förklaras av att de har högre krav i arbetslivet och sämre resurser i privatlivet.

- Thapa D R, Stengård J, Ekström-Bergström A, Areskog-Josefsson K, Krettek A, Nyberg A. Job demands and resources in nurses and assistant nurses employed in the private sector, municipalities and county councils: Prospective associations with burnout, self-rated health and register-based sickness absence (under preparation)

Syftet med studien är att bland sjuksköterskor och undersköterskor undersöka skillnader i krav och resurser mellan anställda i privat sektor, landsting och kommuner. Syftet är också att undersöka prospektiva samband mellan krav och resurser och symptom på utmattning, självskattad hälsa och registerbaserad sjukfrånvaro. Totalt ingår 518 sjuksköterskor och 496 undersköterskor från SLOSH 2016 och 2018. SLOSH är baserad på ett representativt urval av den svenska arbetande befolkningen. Preliminära resultat visar att sjuksköterskor och undersköterskor i högre grad rapporterar utsatthet för fysiskt våld inom kommunal verksamhet och i högre grad rapporterar mobbing från chefer och arbetskamrater inom landstingsverksamhet jämfört med inom privat sektor. Inom privat sektor rapporterar sjuksköterskor och undersköterskor i högre utsträckning god kontroll i arbetet, god sammanhållning på arbetsplatsen och gott socialt stöd jämfört med anställda i kommuner och landsting. Analyser av samband med hälsoutfallen pågår.

- Stengård J, Peristera P, Johansson G, Nyberg A. The role of managerial leadership for certified sickness absence among employees in health and social care: Antecedent or moderator in the association between psychosocial working conditions and sickness absence? (under preparation)

Syftet är att undersöka vilken roll den närmsta chefens ledarskap har för sambandet mellan psykosocial arbetsmiljöexponering (höga krav, låg kontroll samt hot och våld) och registerbaserad sjukfrånvaro bland anställda i kontaktyrken inom hälso- och sjukvård och socialt arbete. De mer specifika frågeställningarna är 1) om närmsta chefens ledarskap har samband med risk för registerbaserad sjukfrånvaro 15 dagar eller mer två år senare, 2) om psykosociala arbetsmiljöfaktorer medierar sambandet mellan ledarskap och sjukfrånvaro, och 3) om närmaste chefens ledarskap modererar sambandet mellan psykosociala arbetsmiljöfaktorer och sjukfrånvaro. Data kommer från ca 2300 individer från SLOSH 2010, 2012, 2014 och 2016. Analysarbetet pågår.

- Genomförda insatser för att resultaten ska komma till praktisk

användning

De insatser som genomförts för att resultatet ska komma till praktisk användning handlar om informationsspridning i en mängd olika kanaler.

- Publikationer, presentationer och annan spridning inom projektets ram

Publikationer

- Aronsson V, Toivanen S, Leineweber C, Nyberg A. Can a poor psychosocial work environment and insufficient organizational resources explain the higher risk of ill-health and sickness absence in human service occupations? Evidence from a Swedish national cohort. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2018. DOI: 10.1177/1403494818812638
- Drake E, Toivanen S, Leineweber C, Nyberg A. (2019) Is combining formal and informal caregiving associated with additional odds of emotional exhaustion and sickness absence? A cross-sectional study based on a Swedish cohort. (*International Archives of Occupational and Environmental Health*, 2019 Jul 25. doi: 10.1007/s00420-019-01461-0).
- Nyberg A, Johansson G, Westerlund H, Rostila M, Toivanen S. Status incongruence in human service occupations and its implications for mild to severe depressive symptoms and register-based sickness absence (published online first 1st Oct, 2019, *Scandinavian Journal of Work Environment and Health*, doi: 10.5271/sjweh.3853)
- Stengård J, Mellner C, Toivanen S, Nyberg A. Gender differences in teachers demands and resources in professional and personal life and associations with depressive symptoms: A longitudinal study based on a Swedish cohort (under review)
- Thapa D R, Stengård J, Ekström-Bergström A, Areskog-Josefsson K, Krettek A, Nyberg A. Job demands and resources in nurses and assistant nurses employed in the private sector, municipalities and county councils: Prospective associations with burnout, self-rated health and register-based sickness absence (under preparation)
- Stengård J, Peristera P, Johansson G, Nyberg A. The role of managerial leadership for certified sickness absence among employees in health and social care: Antecedent or moderator in the association between psychosocial working conditions and sickness absence? (under preparation)

Presentationer vetenskapliga konferenser

- Aronsson V, Nyberg A, Leineweber C, Toivanen S. *The role of psychosocial work environment in explaining health risks in human service occupations and other occupations*. Paper presented at the 5th Sweden – Brazil STINT Workshop, Rio de Janeiro, Brazil, 7 April 2017.
- Nyberg A, Johansson G, Westerlund H, Rostila M, Toivanen S. *Status incongruence in human service occupations and its implication for mild to severe depression and register-based sickness absence. A prospective cohort study*.

Paper presented at the 6th Sweden – Brazil STINT Workshop, Rio de Janeiro, Brazil, April 2019.

Kommande

- Stengård J, Mellner C, Toivanen S, Nyberg A. *Gender differences in teachers' demands and resources in professional and personal life and associations with depressive symptoms: A longitudinal study based on a Swedish cohort.* EPICOH, Montreal, Kanada, planerad till september 2020.

Urval av andra presentationer:

- Öppen utfrågning om psykisk hälsa i ett agenda 2030-perspektiv <https://www.riksdagen.se/sv/aktuellt/2020/jan/16/oppen-utfragning-om-psykisk-halsa-i-ett-agenda-2030-perspektiv/>
- Stressforskningspodden (<https://www.stressforskning.su.se/om-oss/stressforskningspodden>), kommande avsnitt.
- 2019-03-15 Seminarium om anställda i kontaktyrken på Mälardalens högskola.
- 2020-09-22 Presentation om kontaktyrken ProWorkNet (internationell workshop för forskare)

Annan spridning av resultaten

En mängd tidningsartiklar i dags-, kvälls-, och annan press riktad till särskilda målgrupper.

En mängd presentationer för studenter på magister-, master, och doktorandnivå på Stockholms universitet, Karolinska institutet och Uppsala universitet.